

811.163.41'367.622'373.611

811.112.2'367.622'373.611

<https://doi.org/10.18485/sj.2024.29.1.5>**БОЖИНКА М. ПЕТРОНИЈЕВИЋ***Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет

Оригинални научни рад

Примљен: 17. 10. 2023.

Прихваћен: 12. 12. 2023.

ИМЕНИЦЕ СА АПЕЛАТИВОМ КАО ЕЛЕМЕНТОМ СТРУКТУРЕ

Чињеница да се у новијој лингвистичкој литератури, посебно у новијој германистичкој (све више, али још увек недовољно и не тако дубоко), срећемо са одређеним типом лексике, релативно ограничене скупа, са именом, тачније апелативом у творбеној структури, чини централни део овог прилога. Примарни циљ при том огледа се у покушају да утврдимо да ли је овде реч о универзалној творбеној категорији или језички специфичној, коју би познавали и други језици изузев немачког. Посебно место при том заузима покушај да се на текстуалном материјалу немачког језика као језика изворника (И) утврди еквивалентан текст (превод) у српском као језику циљу (ЈС), са јасно маркираним еквивалентима и из њих проистичућих кореспондената. Текст служи при том као корективно језичко средство и упућује на функцију у језику коју имају назначене творбене конструкције (WBK).

Кључне речи: именица; творбена структура (WBK); апелатив као UK; апелатив као база (N app); сложеница (ZS); дериват (AB).

0. УВОД

Речи попут *Hanspeter*, *Fabelhans*, *Faselhans*, *Maulhans*, *Schlumperliese*, *Prahlhans*, *Grillenhans*, *Knapphans*, *Latschmichel*, *Schlabberliese*, *Schmierhans*, *Schnüffeltrine*, *Windmichel* и сличне у немачком језику се неретко узимају као

* cristivoje@sbb.rs

старе, народске, лакрдијашке лексеме које нису више у употреби и служе да би некога насмејале, исмејале или наружиле и сл.¹ Као такве оне представљају релативно ограничени скуп за који се не може рећи да је ван употребе, позивајући се на речнике савременог немачког језика који их по правилу не бележе. Оне су конотативно маркиране, најчешће негативно, и припадају различитим функционалним стиловима о чему сведоче извори одакле је ексцерпиран корпусни материјал на коме почива ово испитивање – предњачи белетристика, а следе новински чланци и сл. Узимамо себи за право да устврдимо како је управо ова чињеница разлогом степена сазнања до којих је дошла наука која се овим проблемом бави, а реч је о *творби речи* (нем. *Wortbildung*), при чему је немачка творба још увек водећа на коју се наслањају и други.

Творба именица сведена на тип:

N (N + N / App)

као у напред наведеним примерима доживела је у немачкој литератури, као једној од водећих, много контроверзних тумачења и интерпретација. Дубљих истраживања попут дисертација и сл. није било, а дискусија се исцрпљивала на нивоу статуса друге УК (непосредне конституенте) као *суфиксоида* или *апелатива* као *noten proprium*-а. Сви у литератури поимају овај тип именица као структуру, али њен тип остављају отвореним. Превагу данас ипак заузима став да ове именице припадају типу сложеница са *апелативом* као 2. УК и зато их Теа Шипан (Thea Schippan) назива *апелативним сложеницама* (в. Шипан 1992: 64; детаљније и код Мијовић 2017).

Већина истраживача, а њихов број није велики, уједињена је у ставу да именице, предметом овог рада, припадају *говорном језичком регистру* и да показују *висок степен експресивности*.

Увидом у најновију и доступну нам литературу, приметно је да нема новијих истраживања овог проблема, али има спознаје да се овај тип творбе среће и у другим језицима, нпр. шведском, норвешком и данском, холандском, француском, шпанском итд., али да и сви они остају на нивоу научног чланка, евентуално омањег научног рада, као предмет за дискусију, али најчешће без корпуса (Биланија 2017: 61–62, 134–135). У теоријској расправи већина њих се ослања на немачке ауторе: Флајшер (1969), Флајшер/Барц (1992), Моч (1999). Нисмо забележили да је овај тип творбе препознат у словенским језицима, међу њима и у српском. *Превод* и преводни еквиваленти на српском остају нам као сигурно и једино средство за утврђивање њихове *кореспондентне структуре* у систему српског језика.

¹ <https://sternenvogelreisen.de/lustige-abwertende-bezeichnungen-fuer-menschen-mit-bestimmten-verhalten/>

У досадашњим истраживањима назначене проблематике овај поступак није коришћен.

1. ОБЛИК АПЕЛАТИВА У НЕМАЧКОМ ЈЕЗИКУ – ЈЕДНА РЕЧ

Примери који илуструју тражени одговор попут:

1a) Sie gottverdammter blöder **Heini**, Sie !, aber über diese Geschichte wird sie nie wieder ein Wort verlieren. (Wolf 1976: 243)

N (App)

1b) Ви проклети **идуоте, Бу!**, о овоме од ње ни реч више. (Волф 1976; превод Б. П.)

N

2a) Die Versicherungsfirma schickt euch einen **Heini** mit, der das Budget überwacht.²

N(App)

2b) Осигуравајућа кућа ће вам послати једног **muna** који ће вам надгледати буџет. (превод Б. П.)

N

3a) ... gab sich Billy angestrengt Mühe, keine beleidigte **Heulsuse** und launische **Trine** zu sein. (Grass 1979: 591)

N(App)

3b) Били се много трудила да не буде нека увређена **плачљивица** и нека **напак баба /намћор**. (Грас; превод Б. П.)

NP/N

недвосмислено потврђују да у немачком језику *апелативи* могу да стоје самостално као *једна реч* без статуса имена, а у значењу преводних еквивалената на српском језику, са истом сем-структуром:

’ОСОБА’ > ’МУШКО’ V ’ЖЕНСКО’ (евалутив -)‘

Придодамо ли овима и апелативе *August, Kasper, Guste* (Флајшер 1969: 100) или *Michel (gesamtdeutsche Michels)* видећемо да њихов број расте, али и да они као самостална реч губе статус имена, ређе презимена, што је супротно од Флајшерове тврдње (в. Флајшер 1969: 100).

Описани творбени појавни облик *апелатива* је мање продуктиван, али јасније од свих илуструје суштину апелатива и његову функцију у творби

² <https://de.glosbe.com/de/pl/Versicherungsfirma>

речи, али и тексту. Интересантно је при том да *апелатив Каснеп* срећемо и у српском језику, у сленгу, са *обликом за ословљавање мајсторе*. Обе речи носе негативну конотацију (евалуитив-) и захтевају сличан контекст.

Упореди:

- 4а) – Гле овог *Каснепа* што се набио испред теваа... Ало *мајсторе*, помери се мало, није ти тата стаклорезац.³

N

Тај *Каснеп* је очито преузет у редукованом облику из немачке сложеннице (ZS) са *Kasper* као N(App). Упореди:

- 4b) Iss was, sonst endest du wie der *Suppenkasper!*⁴

N(app)

У српском језику *Каснеп* би означавао *изузетно мршаву и неухрањену особу*, а као синоним у приложеном контексту најближа би јој била реч *костур*.

2. СЛОЖЕНИЦЕ СА АПЕЛАТИВОМ У НЕМАЧКОМ ЈЕЗИКУ VS. НЕЛЕКСИКАЛИЗОВАНЕ NP КАО КОРЕСПОНДЕНТИ/ЕКВИВАЛЕНТИ У СИСТЕМУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Примери попут 5а) и 6а), који следе, јасно маркирају творбене структуре (WBK), које се за разлику од апелатива – речи као *једне* слободне морфеме очито разликују у структури, са *апелативом* као 2. непосредном конституентом (UK); ова (*апелатив*) је истовремено и база назначеног подтипа детерминативних сложенница; прва или детерминативна UK (именица N) има синтаксички атрибутивну функцију у односу на апелатив као базу па се ова творбена структура (WBK) може представити на следећи начин:

ZS → N + N (App)

Детерминативна (1.) UK при том семантички сужава значење *апелатива* и њега као **хипероним** своди на **хипоним**.

Упореди:

- 5а) ...: ein Besteller nach dem anderen, gleich was die *Zeitungsfristzen* darüber zu meckern hatten. (Grass 2010: 154)

ZS (N + N (App))

³ <https://vukajlija.com/kasper/269833>

⁴ <https://verbalisti.com/2013/11/27/nemaci-jezik-i-rec-nedelje-der-suppenkasper/>

- 5b) бестселер за бестселером, ма шта год *новинске мастилњаре* закерале о томе. (Грас 2010: 154)

AB (N + -ap)

- 6a) Nehm mal an, weil die *Zeitungsfrützen* unbedingt wollten, dass er nur über Vergangenes schreiben sollte, und nicht über Sachen, die gegenwartsmäßig daneben gingen. (Grass 2010: 75)

ZS (N + N (App))

- 6b) Претпостављам да су *новинске мастилњаре* безусловно желеле да он пише само о прошлости, а не о стварима које су се у том тренутку одвијале до њега. (Грас 2010: 61)

NP (Adj.N) + N

У доступној нам литератури нисмо до сада наилазили на податак да немачка сложеница (ZS) са *апелативом* као базом може да кореспондира у српском са *номиналном фразом* (NP), при чему еквивалент *апелатива* (N) фунгира као нуклеус NP и регира као сателит, тачније као *атрибут*, додатак (нем. *Angabe*), по облику *адјективски дериват* (Adj.N), у конкретним примерима: *новинске* Adj (N + -ски) у примерима 5b) и 6b). Ове и овакве NP нису у српском језику лексикализоване.

3. ЛЕКSIKALIZOVANE NP SA APELATIVOM КАО НУКЛЕУСОМ

У свакодневном говору говорници *српског језика* користе и лексикализоване NP са *фразалним* карактером; према синтаксичкој структури све су оне *номиналне фразе* (NP) са *апелативом* као *нуклеусом*, попут *Радио Милева*⁵, *сека Перса*, *луда Наста*, *женски Петко*, *мали Ђокица*, *глупи Август*, *брзи Гонзалес*.

Сви *апелативи* у наведеним номиналним структурама су *нуклеуси* номиналних фраза (NP) и нису мотивисани именом. За разлику од сложеница (ZS), којих нема у српском језику, али су зато типичне за немачки, овде су *апелативи* језички специфични; једини заједнички *апелатив* је *Август* у: *der dumme August* одн. *глупи Август*; они су истовремено и *кореспонденти* и *апсолутни еквиваленти*. Именице (N) *радио* и *сека* не нуде предикацију уз *Милева* и *Перса*, јер оне то нису, док су *адјективи* *глупи* и *брзи* истовремено *елементи сем-структура* и то као *диференцијалне семе* *апелатива* *Август/Август* и *Гонзалес* (N App); код преостала три *адјектива* реч је о *семама*, попут /као неки N' карактеристичним за неки неодређени скуп N.

⁵ <https://vukajlija.com/radio-mileva/499704>

Синтаксичка структура овог типа апелатива може се у оба језичка система, предметом наше анализе, описати на исти начин као:

N App /срп.

Август

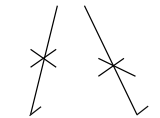

Adj.

глупи

N App/нем.

August

Det.

Adj.

der

dumm(e)

Једина разлика системског карактера читује се у систему српског језика који не познаје *члан* (der) као подврсту *детерминатива* (Det.), типичну за немачки језик. Семантичка структура код ових апелатива се делом разликује од напред описаног типа. Код ових именица апелатив не разликује нужно дисјункцију 'МУШКО' V 'ЖЕНСКО', па се њихова структура може описати као 'ОСОБА' > 'МУШКО' ^ ЖЕНСКО' (евалутив-).

Илустрације ради упореди следеће примере:

7а) Брус Ли је био „*женски петко*”.⁶

NP (Adj.(N) + N(App))

7b) Brus Lee war ein echter *Waschlappen*. (превод: Б. П.)

ZS (V+N)

8а) Ако изузмемо медије које наш глорур назива ђуброидима, као један од фаворита за *Глуног Августа* године намеће се и главни уредник најстаријег дневног листа на Балкану, који се зове као она људска делатност коју је тешко разликовати од проституције.⁷

NP (Adj. +N(App))

8b) Alles, was *der dumme August* macht, übertreibt er maßlos.⁸

NP(Adj.+N(App))

9а) Млад а *тетка Перса*.

NP (N+ N(App))

9b) So jung und doch eine *Zimperliese*. (превод: Б. П.)

ZS (V + N(App))

⁶<https://www.blic.rs/riznica/istorije/brus-li-je-bio-zenski-petko/szdxzy7>

⁷<https://slobodna.rs/ekonomija/glupi-avgust/>

⁸<https://www.labbe.de/Die-vielen-Gesichter-des-dummen-August>

- 10a) Ко у крају није играо баскет или мали фудбал, вероватно је политичар или *сека перса*.⁹
NP (N+N(App))
- 10b) Wer bei uns im Kietz keinen Basketball oder Fußball gespielt hat, ist heute vermutlich Politiker geworden oder war einfach ein *Heulpeter*.
(превод Б. П.)
ZS (V+ N(App))
- 11a) Звучало је јако неувјерљиво, као када мали *Ђокица* нешто објашњава. Само по себи је то необјашњиво.¹⁰
NP(Adj. + N(App))
- 11b) Das klang gar nicht überzeugend, als wenn der *Hanswurst/das Hänschen Klein, der Schlaumeier* was erklären würde. Das ist an sich unerklärlich. (превод Б. П.)
ZS (N(App) +N)
NP (N(App)+Adj.)
ZS (Adj.+N(App))
- 12a) Значи говоримо о трачарама, торокушама и ја их лично зовем *радио Милевама*.¹¹
NP(N+N App)
- 12b) Ich spreche also über Tratschtanten, Klatschweiber oder – ich nenne sie einfach – *wandelnde Bildzeitung!*
NP (Adj.+N)

Лексикализоване NP са апелативом као нуклеусом у српском језику очито не морају нужно да кореспондирају са сложеницама (ZS) са апелативом као базом у немачком, мада ове имају превагу; суштински се ради о еквивалентима са конотативном сем-структуром (евалутив -) које могу бити морфо-синтаксички различитих структура, понајпре NP.

4. СЛОЖЕНИЦЕ У НЕМАЧКОМ ЈЕЗИКУ СА АПЕЛАТИВОМ КАО БАЗОМ VS. ЕКСПЛИЦИТНИ ДЕРИВАТИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Овај подтип детерминативних сложеница у немачком језику представља један од најпродуктивнијих образаца са апелативом (N App), што проистиче из наше досадашње анализе, а у литератури га срећемо и под називом *деони-*

⁹ <https://www.mozzartsport.com/fudbal/vesti/pet-na-petigor-blazevic-ko-u-kraju-nije-igrao-basket-verovatno-je-politi%C4%8Ddar>

¹⁰ <https://mondo.ba/Sport/Ostali-sportovi/a1214904/igor-milanovic-o-dusanu-mandicu.html>

¹¹ <https://shinemagazin.com/radio-mileva/>

мијска сложеница (Флајшер/Барц 1995: 135; Мијовић 2017: 95–109); под тим именом он је једини био предметом нешто детаљнијих научних истраживања, укључујући и она контрастивна Софије Мијовић (2017).

4.1. ДЕТЕРМИНАТИВНА КОНСТИТУЕНТА У НЕМАЧКОМ vs. БАЗА ДЕРИВАТА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

4.1.1. ГЛАГОЛ vs. АДЈЕКТИВ-ДЕРИВАТ (ADJ(V))

Из корпусног материјала који следи, а до сада није био предметом лингвистичких истраживања, нашу пажњу посебно заокупља *детерминативна* или 1. УК; превагу у немачком језику очито носи *глагол* (V-10) који припада *разговорном* стилу и има обележје (евалутив -) који у комбинацији са **N(App)** маркира виши степен конотације. Неочекивано, овој УК у српском не одговара *глагол* (мада га не треба искључити), већ *адјектив-derivat* са глаголом као основом (**Adj V**), четири потврде -4).

4.1.2. АДЈЕКТИВ vs. АДЈЕКТИВ

Све напред речено за глагол важи и за овај образац с том разликом што је у српском језику носилац значења и конотације управо 1. УК као база, а суфикс маркира 'ОСОБУ' > 'МУШКО' V 'ЖЕНСКО'. Адјективи као база су притом и сами деривати, најчешће изведени од глагола, а неретко и од адјектива. Види доле:

4.1.3. ИМЕНИЦА vs. ИМЕНИЦА

Образац који маркира WBK са именицом (N) као првом (1.) УК и у немачком и српском језику релативно је продуктиван али се ова два језика семантички, у конотативном делу, често не поклапају. Тамо где 1. УК нема конотативно значење, ту функцију у немачком језику преузима N(App); српски у том случају неутралише конотативне семе попут: *Waldheini* vs. *шум(a)p*; у примеру *Polizeiheini* конотацију носи 2. УК (Napp), а у српском *мурјак* прва (1. УК -*мурија*). Упореди:

13a) Vom Pleitier zum *Prahlhans*.¹²

ZS (V+N App)

13b) Од губитника до *хвалисавца* /*пуваџије*. (превод Б. П.)

AB (Adj(V) + -ац /џија)

¹² <https://www.spiegel.de/wirtschaft/ex-pleitier-juergen-schneider-mehr-remmidemmi-mehr-li-cht-a-622310.html>

- 14a) Da sprach der Eulenspiegel: Liebe Freunde, ich merke, dass der Wirt ein *Prahlhans* ist. Ich will euch helfen, damit er nie wieder über uns spottet.¹³
ZS (V+N App)
- 14b) А онда рече Ојленшпигел: Драги пријатељи, видим да је овај газда прави *надувенко*. Помоћи ћу вам да нам се овај више не руга. (превод Б. П.)
AB (Adj.(V) + -ko)
- 15a) „und die Kinder mit den Kerzen, die für den Fieden sind, nennt er *Heulsusen*.” (Grass 1999: 341)
ZS (V + N(App))
- 15b) ... а децу која су носила свеће, и која су била за мир, називао је *плачљивеицима* (Грас; превод Б. П.)
AB(Adj(V)+ -ица)
- 16a) Dort dient *Peter* als Gattungsname. Im Gegensatz zum *Lügenpeter* und zum *Miesepeter* steht der *Dummpeter* für einen lebenswürdigen Tölpel. (Eulenspiegel)¹⁴
ZS (V + N (App))
ZS(Adj+N(App))
ZS(Adj.+N(App))
- 16b) У том случају *Петар* служи за означавање појма. У супротном *лажљивко* и *мрзоволко/мргуд* су антипод *глунавку* као некој симпатичној везаној врећи. (превод Б. П.)
AB (Adj.(V)+ -ko)
AB (Adj.+ ko)
AB (Adj(Adj))+ko)
- 17a) – sie wollen sich nicht mit sich selbst beschäftigen, weil sie wenig von sich selbst halten und nur nach außen *Kraftmeier* sind.¹⁵
ZS (N + N(App))
- 17b) Они не желе да се баве собом зато што не држе до себе; желе само да се покажу свету као *снагатори*. (превод Б. П.)
AB (N + -tor)

¹³ <https://www.sos-halberstadt.bildunglsa.de/dat/cms1001934/images/schwaenke/EulenspiegelundderprahlerischeWirt.pdf>

¹⁴ <https://www.bkb.ch/de/privatkunden/magazin/2020/die-traditionellen-basler-fasnachtsfiguren>

¹⁵ <https://www.gutefrage.net>

- 18a) Ach du *Schwindelmeier*, sagt Charlotte Jordan. Na warte du. (Wolf 1978: 176)
ZS (V+NApp)
- 18b) Ах ти *преваранту*, рече Шарлоте Јордан. Чекај само. (Волф, превод Б. П.)
AB (N + – ant)
- 19a) Alfred Dorfer schrieb in der „Zeit“ derweil vom „freiheitlichen *Grüßaugust*“ Strache.¹⁶
ZS (V+N(App))
- 19b) Алфред Дорфер писао је својевремено о „слободарском“ *фигуру* Штрахеу. (превод Б. П.)
N
- 20a) In der Blütezeit unserer Universitäten war der **Rektor** nicht viel mehr als ein *Grüßaugust!* Überragende Lehrstuhlinhaberinnen und Lehrstuhlinhaber.¹⁷
ZS (V + N(App))
- 20b) У златно доба наших универзитета ректор није био много више до протоколарна *фигура*, истакнута шефица катедара или шеф катедре. (превод Б. П.)
N
- 21a) Ich hätte gern mein Auto zum Fahren und will nicht Dauergast beim *Grinsepeter* sein.¹⁸
ZS (V + N(App))
- 21b) Мени је потребан ауто за возњу, а не да будем стални гост код оног *блентавка*. (превод Б. П.)
AB (Adj.+ -ко)
- 22a) – gerade wieder mal aus dem Knast entlassen- schreibt er sein Leben auf, schickt das Manuskript Andre-Ehrl-König, der lässt ihm durch seine Sekräterin mitteilen, dass er keine Anlaufstation für verpfuschte Biographien, also keimt in dem *Knastheini* eine Wut, ... (Walser 2002: 17)
ZS (N + N(App))
- 22b) – тек само што би отпуштен из затвора, он написа своју биографију и посла је као манускрипт Андре-Ерл-Кенигу, који му преко своје

¹⁶ <https://www.spiegel.de/politik/ausland/oesterreich-rechtsradikaler-gruessaugust-a-463735.html>

¹⁷ <https://www.zeit.de/wissenschaft>

¹⁸ <https://tx-board.de/threads/cli>

секретарице одговори, да он није сметлиште за пропале биографије, дакле *робџау* прокува од беса, ... (Валсер; превод Б. П.)

AB (N+ -аш)

- 23a) Wer hindert denn die Naturbewußten, diese „*Waldheinis*“ und Außen-seiter in der Epoche neuer Abenteuer, sich zu ihren Zeiten aufs Ohr zu legen?¹⁹

ZS(N+N(App))

- 23b) Па ко спречава ове природно-свесне (екологе), ове „*мумапе*“ и посматраче у епоси нових чуда, да се у своје време предају малодушности. (превод: Б. П.)

AB (N+-ap)

- 24a) „Was bist du doch für ein gottverdammter Blödian!, schrie er Rhode an.“Lässt dich von *Polizeiheini* um den kleinen Finger wickeln“. (Rank 2012: 42)²⁰

ZS (N+N(App))

- 24b) Проклети глупаче!, дрекну Роде на њега. Пустио си да те један *мурјак/муркан* врти око малог прста. (Ранк; превод Б.П.)

AB (N+-јак/-кан)

- 25a) Konnte diese *Tratschtrine* nicht einmal etwas für sich behalten? „Was hat sie dir alles erzählt?“, fragte Jo genervt und überlegte, dass es wohl besser... (Preuß 2021)²¹

ZS (V+N App)

- 25b) Зар ова *трачара* није могла нешто да задржи за себе? „Шта ти је све испричала?“, упита Јо изнервиран и помисли да је боље ... (Пројс; превод Б.П.)

AB (V/+-ара)

У ову групу ваља убројати и детерминативне сложенице (ZS) са N(App) по облику презиме у немачком језику попут *Drückeberger* и његов кореспондент, *дериват* са суфиксом *-ант*, те дериват *побегуља*, са суфиксом *-уља* као у:

- 26a) Premier war *Drückeberger*.²²

ZS (V + N(App))

- 26b) Премијер је био *забушант*. (превод Б. П.)

AB (V+-ант)

¹⁹ Die Zeit, 04.05.1962, Nr. 18, <https://www.dwds.de/wb/Waldheini>

²⁰ <https://ddrautoren.de/>

²¹ <https://www.buecher.de/go/home/page/>

²² <https://www.diepresse.com/5167029/kroatien-wenn-untaugliche-die-wehrpflicht-wollen>

- 27a) Der Mittelabschnitt der weit nach Westen gedrückten Ostfront unterstand dem Kommando des berüchtigten General Schörner. Laut Schörner Befehl fahndeten Feldgandarmen –die Kettenhunde- nach Soldaten, die, gleich welchen Dienstranges, wenn ohne Marschbefehl, zu fassen und als *Drückeberger*, Feiglinge, Fahneflüchtige vor mobile Feldgerichte zu stellen waren” (Grass 2008: 144)

ZS (V+N(App))

- 27b) Средишњи сектор Источног фронта, савијеног дубоко према западу, био је под командом злогласног генерала Шернера. Према „Шернеровом наређењу”, фелдцандари – пси на ланцу – трагали су за војницима, које је, без обзира на чин, а затечене без наређења за покрет, требало ухватити и као *побегуље*, кукавице и дезертере извести пред мобилне војне судове. (Грас 2007: 129–130)

AB (V + – уља)

4.1.4. ПРЕОСТАЛИ ТВОРБЕНИ ОБРАСЦИ СА ПРВОМ (1.) UK

У оквиру прве UK као *детерминативне* UK осим овде наведених: *глагол*, *адјектив* и *именица* бележимо и друге начине комбиновања са N(App) у немачком језику (Петронијевић 2003: 98); укупно их је осам; преосталих пет играју тренутно секундарну улогу с изгледом на даљу продуктивност и могућност комбиновања са другим елементима творбеног система немачког језика, не искључујући ни српски:

ZS(KW+ N(App)):

(*Disco-Trine, TV-Heini, Uro-Max, Elektro-Otto*)

ZS(KONF. + N(App)):

(*Multimeier, Mega-Meier, Telemax*)

ZS(DET..+N(App)):

(*Jedermax*)

ZS(PREP+N(App)):

(*Ohnemichel*)

ZS (PH + N(App)):

(*Grüß-Gott-August, Fünf-Minuten-Trine*)

С обзиром на продуктивност ових образаца и недовољно текстуалног материјала на српском језику, ове образце ћемо изоставити из наших даљих разматрања. Остаје, ипак, запажање да се KW и KONF. јављају и у српском језику као 1. UK у детерминативним сложеницама (ZS), али примарно оним које *искључују* N(app):

Упореди:

диско-клуб; диско-тека, Мега-тренд, Телеком и сл.

5. ИМЕНИЦА АПЕЛАТИВ КАО 2. УК – БАЗА ДЕТЕРМИНАТИВНИХ СЛОЖЕНИЦА *VS.* СУФИКСИ ЕКСПЛИЦИТНИХ ДЕРИВАТА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Скуп именица са *апелативом* (N(App)) у савременом немачком језику је релативно ограничен али супротно полазној хипотези биће да ће се временом тај број увећавати, укључујући структуре и са новим детерминативним конституентима и новим *апелативима*. Број овде записаних *апелатива* очито је већи од оног броја маркираних код Мијовић (2017: 97): *-august, -fritze, -heini, -taxi, -peter, -philip, -liese, -suse, -trine, -berger, -meier*, а то уз ове потврђују и: *-michel, -otto, -kasper, -guste* из нашег корпусног материјала; из наведеног би се могао извући закључак да би ових лексичких јединица могло бити и још. То исто односи се и на *суфиксе* у српском језику; сви они, наведени код Мијовић (2017: 104–106): *-ло, -ко, -ица, -ак* увећани су у нашем корпусном материјалу и за следеће суфиксе: *-ац, -ица, -(m)ор, -ант, -аш, -ар, -јак, -кан, -(p)а*; све ове морфеме као елементе творбених структура (WBK) – и *апелативи* и *суфикси* – носе исту сем-структуру: 'ОСОБА' > 'МУШКО' V 'ЖЕНСКО' и као такви предметом су досадашњих истраживања, примарно оних на немачком језику. Интересантне су ове УК не само за *творбу речи* као научну дисциплину, већ и за *стилистику, контрастивну лингвистику* и посебно за *транслатологију* за коју представљају највећи проблем. О томе сведоче и примери из нашег корпуса и њихови преводи на српски језик. То се посебно односи на *оказионализме* типа: *лик, ликуша, фигура* и сл., све новијег датума.

6. ЗАКЉУЧАК

Све напред речено, а тиче се система немачког и српског језика, искључују творбене структуре које немају *генус-сем* 'ОСОБА (X)'. N(app) у немачком језику јасно показују да су оне полисемне лексичке јединице које стоје међусобно у односу *дисјункције* (V): 'ПРЕДМЕТ' V 'БИЉКА' V 'ХРАНА' и сл.; тако гледано ове семеме су **кохипоними**. Између њих и *еквивалента* у српском језику скоро да **нема системске кореспонденције** и зато ће они на овом месту и времену остати изван предметности нашег истраживања.

Види:

ПРЕДМЕТ (X): *Universaldietrich*, *Blechliese(l)*, *Fritzgustav*, *Langmichel*, *Bleifritz* (оловка) итд.

’БИЉКА (X)’: *Blauhans* (шљива), *Langhans* (боранија прутка-ра), *Polterjohann* (валеријана), *Sauerhans* (Zwiebel-лук), *Weghansel* (Löwenzahn-маслачак), *Schneekatherl* (Schneeglöckchen-вусибаба) (в. Зорниг 1975: 155–160)

’ХРАНА, (X), : *Hackepeter* (млeвено месо), *Wackelpeter* (Puding- пудинг), *Leckermatz* (посластица);

детаљније о овоме код Петронијевић (2003)

СКРАЋЕНИЦЕ И СИМБОЛИ:

AB – деривација (дериват/експлицитна изведеница)

Adj. – адјектив/придев

Adj(V) – адјектив-дериват са глаголом као базом

Adj(N) – адјектив-дериват са именицом као основном/базом

Det. – детерминатив/члан

ЈС – језик циљ; језик на који се преводи

ЈЛ – језик изворник; језик са кога се преводи

KONF. – конфикс

KW – скраћеница

N – номен/именица

N (App) – именица као апелатив

NP – именичка фраза/номинална фраза

PH – фраза/фразема

PREP. – предлог/препозиција

SM – семантички образац

V – глагол

VP – глаголска/вербална фраза

UK – непосредна конституента, конситуивни елемент творбене структуре

1.UK – детерминативна конституента у немачком; основа/база у српском језику

2.UK – основа/база у немачком; суфикс (везана морфема) у српском

WBK – творбена конструкција/структура (сложеница или дериват)
ZS – сложеница

ИЗВОРИ

- Волф 1978:** Ch. Wolf, *Kindheitsmuster*. Berlin/Weimar: Aufbauverlag.
- Грас 1979:** G. Grass, *Der Butt. Roman*. Frankfurt am Main: Taschenbuch Verlag.
- Грас 1999:** G. Grass, *Mein Jahrhundert*. Göttingen: Steidel Verlag.
- Грас 2006:** G. Grass, *Beim Häuten der Zwiebel*. Göttingen: Seidl Verlag.
- Грас 2007:** G. Gras, *Ljušteći luk*. Beograd: Narodna knjiga – Alfa. (prevod: Zoran S. Cvetković)
- Грас 2010а:** G. Grass, *Die Box. Dunkelkammergeschichten*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag (dtv).
- Грас 2010б:** G. Gras, *Kutija. Priče iz mračne komore*. 2. izd., Beograd: IPS. (prevod: Ana Ignjatović)
- Музил 2002:** M. Musil, *Tod eines Kritikers. Roman*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

Интернет извори

<https://www.bajke.in.rs/sadrzaj/srpske-bajke-i-pripovetke/bas-celik/> 10.10.2023.

ЛИТЕРАТУРА

- Буше 2011–2012:** A. Bouchez, *Deonymische Suffixoide*. Genf, 3–91.
- Бергман 1971:** G. Bergmann, Zur Theorie der Wortbildungsregeln (Der Typ „Heulsuse“), In: *Deutsch als Fremdsprache*, 8, 104–108.
- Биландџија 2017:** S. Bilandžija, Slaganje u skandidavskim jezicima –prototip i periferija, *Fokus – Forum za interkulturalnu komunikaciju*, 4. http://www.komunikacijaikultura.org/E-books/Sofija_Bilandzija.pdf
- Дуден 1996:** DUDEN DUW, *Duden Deutsches Universalwörterbuch*, 3., völlig neu bearb. und erw. Aufl.. Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag.

- Зорниг 1975:** K. Sornig, Jack and Jill Reconsidered. Zur Verwendung von Eigennamen (EN) in der Funktion von Gattungsnamen (GN), In: *Grazer Linguistische Studien*, 2, 146–193.
- Лојшнер 2009:** Leuschner/Wandte, Personale Suffixoide im Deutschen und Niederländischen. Grundlagen und Ergebnisse eines korpusbasierten Vergleichs, In: *Germanistische Mitteilungen*, 70, Heidelberg, 59–73 .
- Мијовић 2017:** S. Mijović, Deonimijske složenice u nemačkom jeziku sa ličnim imenom kao osnovičkom konstituentom i njihovi ekvivalenti na srpskom, U: *Nasleđe*, 38, XIV, 95–109. http://www.filum.kg.ac.rs/dokumenta/izdavastvo/nasledje/brojevi/nasledje_38_.pdf
- Моч 1999:** W. Motsch, *Deutsche Wortbildung in Grundzügen*, Berlin – New York: Walter de Gruyter.
- Петронијевић 2003:** B. Petronijević, Nomen proprium als Konstituente von Wortbildungskonstruktionen und Phraseologismen, U: *Satzglieder und Wörter. Festschrift für Velimir Petrovic zum 65. Geburtstag*, Osijek, 93–108.
- Петронијевић 2015:** B. Petronijević, Deonymische Adjektivderivate mit *Merkel* als unmittelbarer Konstituente, U: *Nähe und Distanz in Sprache, Literatur und Kultur*. Kragujevac: Beiträge zur 8. Jahrestagung des Südosteuropäischen Germanistenverbandes, 105–114.
- Флајшер 1969:** W. Fleischer, *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*, Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.
- Флајшер 1978:** W. Fleischer, Regeln der Wortbildung und der Wortverwendung, In: *Deutsch als Fremdsprache*, 15, 78–85.
- Флајшер 1982:** W. Fleischer, *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*, Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.
- Флајшер 1997:** W. Fleischer, Das Zusammenwirken von Wortbildung und Phraseologisierung in der Entwicklung des Wortschatzes, In: Wimmer, Reiner/Franz Josef Berens (Hrsg.): *Studien zur deutschen Sprache*, Volume 9. Narr Verlag.
- Флајшер/Барц 1992:** W. Fleischer/I. Barz, *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*, Tübingen: Niemeyer.
- Шипан 1992:** Th. Schippan, *Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

NOMINA MIT APPELATIV ALS STRUKTURELEMENT VON WORTBILDUNGSKONSTRUKTIONEN

Zusammenfassung

Den Gegenstand der vorliegenden Arbeit bilden generell die Sprachstrukturen, die einen *Appelativ* als Strukturelement aufweisen. Dieser (*der Appelativ*) kann verschiedene Erscheinungsformen annehmen: *Appelativ-ein Wort*; *Appelativ-Nukleus einer NP*; *Appelativ-Nomen eines Phrasems* und nicht zuletzt *Appelativ* in seiner *wortbildenden Funktion* als Hauptfunktion. Diese ist typisch für das Wortbildungssystem der deutschen Sprache aber man begegnet ihr auch in anderen Sprachen, wohl aber nicht im Serbischen. In dem vorliegenden Beitrag bilden Appelativa (*Napp*) die *Basis* oder die *Grundkonstituente* (2.UK) der *Komosita* oder der *determinativen Zusammensetzung* (ZS) als Grundwortbildungsmodell im Deutschen. Dieses Modell konkuriert im Wortbildungssystem des Serbischen mit dem Modell der *Derivation* (AB) und zwar der *expliziten Derivation*; *Suffixe* im Serbischen als Träger der Korespondenz mit *N(app)* im Deutschen beinhalten mit dieser dieselbe semantische Grundstruktur:

'PERSON' > 'MÄNNLICH' V 'WEIBLICH'

Konnotatives *Sem-potential* der *N(app)* wird meist durch *Äquivalent-Wahl* neutralisiert und zum großen Teil verlorengegangen, was dem Übersetzer große Probleme bei der Translation bereitet.

Schlüsselwörter: WBK (Wortbildungskonstruktion); Komposition; Derivation; determinative Zusammensetzung mit Appelativ ; Basis/Grundkonstituente; Wortbildungsmorphem/Suffix;explizites Derivat; semantische Grundstruktur.

Božinka M. Petronijević